

Nie je čo závidieť

Život bežných ľudí v Severnej Kórei

„Všetky kaderničky boli
štátnymi zamestnankyňami
a pracovali v organizácii
nazvanej Úrad pre
pohodlie.“

absynt
prekliati / reportéri

Barbara
Demick

absynt

Barbara Demick: Nie je čo závidieť

Život bežných ľudí v Severnej Kórei

Preložil Samuel Marec

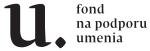
Venované Nicholasovi, Gladys
a Eugenovi

Severná Kórea

0 100 km

Vydanie publikácie podporil z verejných
zdrojov Fond na podporu umenia

Copyright © 2009, 2010 by Barbara Demick
This edition is published by arrangement
with Sterling Lord Literistic, Inc.
and Andrew Nurnberg Associates Prague.
Translation © Samuel Marec
Design & Layout © Pavlína S. Morháčová
ISBN 978-80-8203-445-8

Slovo autorky

V roku 2001 som sa ako korešpondentka denníka *Los Angeles Times* presťahovala do Soulu a pokrývala dianie v Južnej i Severnej Kórei. V tom čase bola pre americkú novinárku návšteva Severnej Kórey čoraz zložitejšia. Aj keď sa mi už do krajiny podarilo dostať, zistila som, že prinášať z nej správy je takmer nemožné. Západným novinárom bol pridelený „dozor“, ktorého úlohou bolo postarať sa o to, aby návštevníci dodržiavali starostlivo naplánovaný itinerár pozostávajúci z návštev pamätihodností a nedošlo k žiadnym neautorizovaným rozhovorom. Kontakt s bežnými obyvateľmi nebol dovolený. Na fotografiách a v televízii pôsobili obyvatelia Severnej Kórey ako roboti, ktorí počas vojenských prehliadok kráčajú v zástupoch ako husi alebo sa na počesť vedenia krajiny zúčastňujú spartakiádnych cvičení. Keď som si tie fotografie prezerala, snažila som sa prísť na to, čo sa za tými tvármi bez výrazu ukrýva.

V Južnej Kórei som sa začala rozprávať s ľuďmi, ktorí zo Severnej Kórey utiekli a dostali sa na juh alebo do Číny. Vďaka tomu som postupne získavala predstavu o tom, ako vyzerá skutočný život v Kórejskej ľudovodemokratickej republike. Pre *Los Angeles Times* som napísala sériu článkov so zameraním na niekdajších obyvateľov Čongdžinu, teda mesta, ktoré sa nachádza na úplnom severe krajiny. Bola

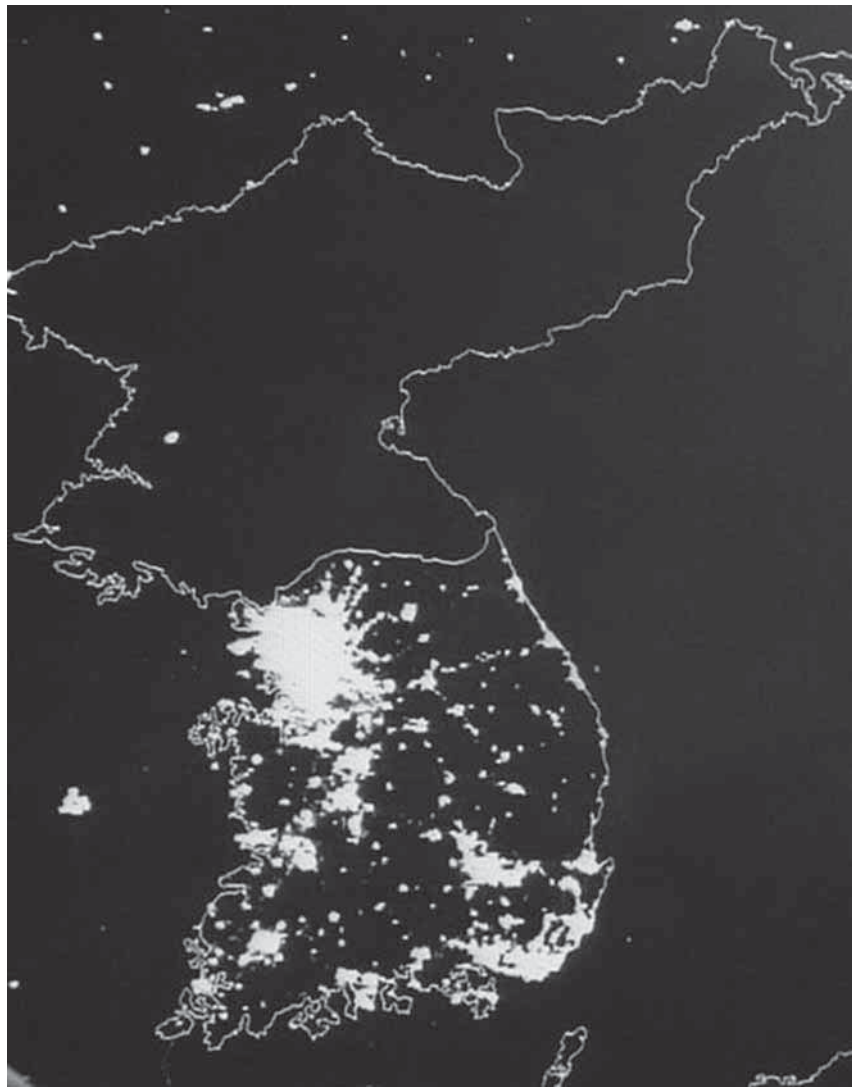

som presvedčená, že ak sa porozprávam s väčším počtom ľudí o jednom konkrétnom mieste, lepšie dokážem overiť konkrétne fakty. Zároveň som chcela, aby sa to miesto nachádzalo ďaleko od dokonale pripravených destinácií, ktoré severokórejská vláda ukazuje zahraničným návštevníkom, aj keby to znamenalo, že budem písať o mieste, do ktorého nebol povolený prístup. Čongdžin je tretie najväčšie severokórejské mesto a patrí medzi oblasti, ktoré v deväťdesiatych rokoch minulého storočia najtvrdšie postihol hladomor. Pre cudzincov je zároveň Čongdžin takmer úplne neprístupný. Našťastie sa mi podarilo spoznať mnohých úžasných ľudí, ktorí odtiaľ pochádzajú, ochotne sa mi venovali a porozprávali sa so mnou.

Kniha *Nie je čo závidieť* vznikla zo série pôvodných článkov.

Základom tejto knihy je sedem rokov rozhovorov s obyvateľmi Severnej Kórey. Zmenila som len niektoré mená a urobila som to v záujme ochrany ľudí, ktorí v Severnej Kórei ešte stále žijú. Všetky dialógy v knihe vychádzajú z vyjadrení jedného alebo viacerých ľudí, ktorí boli pri danom rozhovore prítomní. Príbehy, ktoré mi porozprávali, som sa snažila čo naj dôkladnejšie overiť a priradiť ich k verejne dostupným informáciám o jednotlivých udalostiach. Opisy miest, ktoré som osobne nenavštívila, pochádzajú od prebhlíkov, z fotografií a videí. Severná Kórea ostáva aj naďalej veľkou neznámou, a tak rozhodne nemôžem tvrdiť, že všetky informácie sú presné. Verím však, že jedného dňa sa táto krajina otvorí a sami potom budeme môcť posúdiť, čo presne sa v nej stalo.

Nočná satelitná snímka Severnej a Južnej Kórey.

Držať sa v tme za ruky

Keď sa pozriete na nočné satelitné snímky Ďalekého východu, uvidíte obrovské územie, ktoré vás upúta tým, že na ňom úplne chýba svetlo. Táto tmavá oblasť predstavuje Kórejskú ľudovodemokratickú republiku.

V bezprostrednom susedstve tejto tajomnej čiernej diery žiaria pomerne veľkým blahobytom Južná Kórea, Japonsko a dnes už aj Čína. Dokonca aj z výšky niekoľkých stoviek kilometrov pripomínajú billboardy, svetlá áut, pouličných lúčov a neónové osvetlenie reťazcov s rýchlym občasťou malé biele bodky, ktoré znamenajú, že ľudia tu žijú v súlade s konzumným spôsobom života a 21. storočím. Uprostred toho všetkého sa však rozprestiera rozľahlá čiernota takmer o veľkosti Anglicka. Len ťažko sa dá pochopiť, že krajina s dvadsiatimi troma miliónmi obyvateľov môže pôsobiť rovnako pustým dojmom ako hlboké dno oceánu. Táto krajina je jednoducho prázdny miestom.

Severná Kórea sa ponorila do tmy začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia. Sovietsky zväz dovtedy zásoboval svojho dávneho komunistického spojenca lacným palivom, ale po jeho rozpade sa vetchá a neefektívna severokórejská ekonomika zrútila. Elektrárne začali hrdzaviť a chátrať. Svetlá zhasli. Hladní ľudia sa šplhali na stĺpy

elektrického vedenia a snažili sa ukradnúť kúsky medené-
ho drôtu, ktoré by mohli vymeniť za jedlo. Keď začne sln-
ko na oblohe klesať, krajina sa ponorí do šera a územčisté
malé domčeky pohltí noc. V súmraku zmiznú celé dediny.
Dokonca aj v niektorých častiach Pchjongjangu, ktorý je
výkladnou skriňou krajiny, sa vám môže stať, že v noci
budete kráčať stredom hlavnej ulice a nebudete vidieť bu-
dovy, ktoré ju lemujú.

Keď do tej prázdnoty, ktorá dnes stelesňuje Severnú
Kóreu, hľadia ľudia zvonku, pripomína im odľahlé osady
v Afrike alebo juhovýchodnej Ázii, kam ešte nedosiahla
civilizačná ruka elektriny. Severná Kórea však nie je ne-
rozvinutou krajinou: je to krajina, ktorá prestala byť sú-
časťou rozvinutého sveta. Spomienky na to, čo bolo kedysi
a dnes už je nenávratne stratené, sa vám na každej hlavnej
ceste v Severnej Kórei hojdajú rovno nad hlavou – vidíte
obnažené drôty zhrdzaveného elektrického vedenia, ktoré
kedysi pokrývalo celú krajinu.

Starší obyvatelia Severnej Kórey si dobre pamätajú,
že kedysi mali viac elektriny (a vlastne aj jedla) ako ich
proamerickí bratrance v Južnej Kórei, a to len umocňuje
ich poníženie prameniace z toho, že dnes po nociach sedia
v úplnej tme. Ešte v deväťdesiatych rokoch minulého sto-
ročia ponúkli Spojené štáty americké Severnej Kórei ener-
getickú pomoc výmenou za to, že sa krajina vzdá svojho
programu na výrobu jadrových zbraní. Keď však Busho-
va administratíva obvinila Severnú Kóreu z porušovania
sľubov, z dohody napokon nič nebolo. Severokórejčania sa
na tmu vehementne sťažujú a vinu pripisujú americkým
sankciám. V noci nemôžu čítať. Nemôžu pozeráť televíziu.
„Bez elektriny nemáme kultúru,“ povedal mi raz obviňujúco
istý statný severokórejský strážnik.

Ale aj tma má svoje výhody. Najmä ak ste mladí a randíte s človekom, v ktorého spoločnosti by vás radšej nikto nemal vidieť.

Dospeli si niekedy v zime ľahnú spať už o siedmej večer a z domu sa vtedy dá ľahko vyklízať. Tma poskytuje súkromie a slobodu, ktorá je v Severnej Kórei rovnako vzácnym artiklom ako elektrina. Keď ste zahalení v čarovnom plášti zaručujúcom neviditeľnosť, môžete robiť, čo sa vám zapáči, pričom sa nemusíte obávať zvedavých očí patriacich rodičom, susedom alebo tajnej polícii.

Stretla som mnohých obyvateľov Severnej Kórey, ktorí mi porozprávali o tom, ako sa naučili milovať tmu, ale najväčší dojem vo mne zanechal príbeh istej dospievajúcej dievčiny a jej priateľa. Keď mala dvanásť rokov, zoznámila sa s o tri roky starším mladíkom zo susedného mesta. V mimoriadne komplikovanom severokórejskom systéme spoločenskej kontroly sa jej rodina nachádzala na spodných priečkach. Ak by ich spolu videli na verejnosti, znamenalo by to koniec chlapcových budúcich kariérnych možností i jej povesti cnostnej mladej ženy. No a tak ich stretnutia pozostávali len z dlhých prechádzok v tme. Nič iné sa aj tak robiť nedalo: keď sa začiatkom deväťdesiatych rokov začali vážne stretávať, pre výpadky elektriny už nefungovali žiadne reštaurácie ani kiná.

Stretávali sa po večeri. Dievča svojmu priateľovi povedalo, aby neklopal na vchodové dvere a neriskoval tak otázky od jej starších sestier, mladšieho brata alebo zvedavých susedov. Všetci sa spolu tiesnili v dlhej úzkej budove so spoločným dvorom v zadnej časti, o ktorý sa delil tucet rodín. Domy od ulice oddelovala biela stena, ktorá siahala tesne nad oči. Chlapec si za ňou našiel miesto, kde si ho vo vyhasínajúcom svetle nikto nemohol všimnúť.

Zvuk jeho krokov prehlušil buchot susedov pri umývaní riadu. Čakal tam na ňu dlho, možno dve alebo tri hodiny. Nezáležalo na tom. V Severnej Kórei plynie život pomalším tempom.

Mladá slečna sa objavila, hneď ako sa dokázala vymaňiť z kruhu rodiny. Vyšla von, zahľadela sa do tmy, a hoci ho najprv nevidela, s istotou vycítila jeho prítomnosť. Mejkapom sa nezaťažovala – v tme nebol potrebný. Niekedy jednoducho prišla v školskej uniforme, teda v sukni kráľovskej modrej farby, ktorá jej cudne siahala pod kolená, a bielej košeli s červeným motýlikom. To všetko bolo vyrobené z krčivej syntetickej látky. Bola ešte dosť mladá na to, aby sa svojím výzorom príliš nezaťažovala.

Najprv kráčali mlčky, potom postupne začali šepkať, a keď vyšli z mesta, v nočnej tme sa uvoľnili a konečne sa mohli rozprávať bežným konverzačným hlasom. Až pokým si neboli úplne istí, že ich nikto neuvidí, udržiavali si od seba odstup.

Hneď za mestom viedla cesta do húštiny stromov na pozemku rekreačného zariadenia s termálnymi prameňmi. Kedysi to boli slávne kúpele. Vyše päťdesiatstupňová voda sem lákala autobusy plné turistov z Číny, ktorí tu hľadali liek na artritídu a cukrovku, avšak teraz boli otvorené len zriedka. Pri vchode sa nachádzal obdĺžnikový bazén obkolesený kamenným múrom. Chodníky v areáli lemovali borovice, japonské javory a stromy, ktoré malo dievča najradšej – ginko vždy na jeseň zhadzovalo jemné horčicovožlté listy v tvare dokonalých orientálnych vejárov. Na okolitých kopcoch už všetky stromy padli za obeť ľuďom, ktorí potrebovali palivové drevo, ale stromy pri horúcich prameňoch boli také nádherné, že ich miestni obyvatelia mali v úcte a nechali ich tak.

Inak bol areál zanedbaný. Stromy boli neupravené, kamenné lavičky popraskané a kamenné dlaždice štrbavé ako hnilý chrup. V polovici deväťdesiatych rokov bolo už takmer všetko v Severnej Kórei opotrebované, pokazené, nefunkčné. Krajina zažila aj lepšie časy. Potme však tieto nedostatky nebili do očí. V bazéne s horúcou vodou, kalnom a plnom buriny, sa žiarivo zrkadlila obloha.

Nočná obloha ponúka v Severnej Kórei neuveriteľný pohľad. Je azda najkrajší v celej severovýchodnej Ázii; ide totiž o jediné miesto ušetrené od uhoľného prachu, piesku z púšte Gobi i kysličníka uhoľnatého, ktorý dusí zvyšok svetadielu. Za starých čias k tejto oblačnej pokrývke pripievali aj severokórejské továrne, to však už neplatilo. Žiare hviezd na nočnej oblohe nekonkuruje žiadne umelé svetlo.

Mladý pár sa prechádzal nocou a zanechával za sebou porozhrňané listy ginka. O čom sa rozprávali? O svojich rodinách, spolužiakoch, o knihách, ktoré prečítali – každá téma bola nekonečne fascinujúca. O mnoho rokov neskôr som sa tej mladej slečny opýtala, kedy bola v živote najšťastnejšia, a ona mi porozprávala o týchto nociach.

Takéto veci sa na satelitných snímkach neobjavujú. Či už je reč o ústredí CIA v meste Langley vo Virgínii, alebo o oddelení východoázijských štúdií na ľubovoľnej univerzite, ľudia väčšinou Severnú Kóreu študujú z diaľky. Nezastavia sa a nenapadne im, že uprostred tej čiernej diery, v tej beznádejnej a tmavej krajine, kde od hladu zomreli milióny ľudí, existuje aj láska.

Keď som sa s tou mladou slečnou stretla, bola z nej už tridsaťjedenročná žena. Miran (takto ju pre potreby tejto knihy budem nazývať) utiekla pred šiestimi rokmi a žila

v Južnej Kórei. O rozhovor som ju požiadala pre potreby jedného článku, ktorý som písala o severokórejských prebehlikoch.

V roku 2004 som bola vymenovaná za vedúcu kancelárie *Los Angeles Times* v Soule. Moja úloha spočívala v pokrývaní diania na celom Kórejskom polostrove. Južná Kórea bola jednoduchá. Bola to trinásť najväčšia svetová ekonomika, prekvitajúca, hoci niekedy drsná demokracia s novinármi, ktorí sa v rámci celej Ázie radili medzi najtvrdších. Predstavitelia vlády dávali reportérom svoje mobilné čísla a neprekážali im ani telefonáty mimo pracovnej doby. Severná Kórea predstavovala opačný extrém. Jej komunikácia s okolitým svetom pozostávala v prevažnej miere z tirád, ktoré vyplúvala Kórejská centrálna spravodajská agentúra; vďaka trápnyim rečiam o „imperialistických yankeeovských bastardoch“ ju prezývali „Veľký obviňovateľ“. Spojené štáty bojovali v rokoch 1950 až 1953 počas kórejskej vojny, teda prvého veľkého konfliktu studenej vojny, na strane Južnej Kórey a stále mali v krajine štyridsaťtisíc vojakov. Severná Kórea to vnímala tak, že vojna sa v skutočnosti nikdy neskončila; animozita bola stále rovnako čerstvá a intenzívna.

Občania Spojených štátov získali povolenie na vstup do Severnej Kórey len zriedka a o amerických novinároch to platilo dvojnásobne. Keď som v roku 2005 konečne dostala vízu na návštevu Pchjongjangu, spolu s kolegom nás previedli dôverne známou trasou po pomníkoch pripomínajúcich slávneho vodcu Kim Čong-ila a jeho zosnulého otca Kim Ir-sena. Neustále na nás dozerali dvaja chudí muži v tmavých oblekoch; obaja sa predstavili ako pán Park. (Severná Kórea prideluje zahraničným návštevníkom z opatrnosti dvoch „dozorcov“ a tí na seba navzájom

dávajú pozor, aby sa nenechali podplatiť.) Obaja dozorcovia rozprávali tým istým formálnym slovníkom oficiálnej spravodajskej agentúry. (Frázu „vďaka nášmu drahému vodcovi Kim Čong-ilovi“ vkladali do našich rozhovorov so zvláštnou pravidelnosťou.) Len zriedka nadväzovali pri rozhovore očný kontakt a ja som rozmýšľala, či veria tomu, čo hovoria. Čo si v skutočnosti myslia? Naozaj svojho vodcu milujú tak veľmi, ako tvrdia? Majú dostatok jedla? Čo robia, keď prídu z práce domov? Ako vyzerá život v najrepresívnejšom režime na svete?

Bolo jasné, že ak som chcela na tieto otázky získať odpovede, nemohla som ich hľadať v Severnej Kórei. Musela som sa porozprávať s ľuďmi, ktorí z krajiny odišli – teda s prebehľíkmi.

V roku 2004 žila Miran v živom a chaotickom meste Suwon, ktoré sa nachádza tridsať kilometrov od Soulu. V Suwone sídli firma Samsung Electronics a nachádza sa v ňom množstvo priemyselných komplexov vyrábajúcich veci, ktoré by väčšina obyvateľov Severnej Kórey identifikovala len s problémami – počítačové obrazovky, céderomky, digitálne televízory, USB kľúče. (Podľa jednej často citovanej štatistiky je ekonomická nerovnosť medzi Severnou a Južnou Kóreou najmenej štyrikrát väčšia ako medzi Nemeckou spolkovou a Nemeckou demokratickou republikou v čase ich zjednotenia v roku 1990.) Je to hlučné a preplnené mesto, kakofónia nezladených farieb a zvukov. Architektúra pozostáva, tak ako vo väčšine juhokórejských miest, z kombinácie škaredých betónových krabíc a krikľavých tabúľ. Z preplneného centra mesta lemovaného prevádzkami ako Dunkin' Donuts či Pizza Hut a množstvom ich kórejských klonov sa tiahnu dlhé kilometre obytných vežiakov. Zadné uličky sú plné hodinových hotelov s menami

ako Eros Motel a Love-Inn Park, ktoré uvádzajú ceny za hodinu ubytovania. Doprava je štandardne upchatá, pretože pomedzi bytovky a stánky sa snažia prebojovať tisíce áut značky Hyundai – aj tie sú ovocím tohto ekonomického zázraku. Keďže sa mesto nachádza v stave neustálej dopravnej zápchy, zo Soulu som absolvovala polhodinovú cestu vlakom a potom som sa taxíkom pomaly presunula na jedno z mála tichých miest v celom meste, a síce do reštaurácie, ktorá ponúkala grilované hovädzie rebierka a nachádzala sa proti pevnosti z 18. storočia.

Miran som si najprv nevšimla. Vôbec sa nepodobala na iných prebehľíkov zo Severnej Kórey, s ktorými som sa dovtedy stretla. V Južnej Kórei ich už v tom čase žilo asi šesťtisíc a väčšinou na nich bolo spoľahlivo vidieť viaceré znaky prezrádzajúce, že majú problémy s asimiláciou – ženy napríklad nosili príliš krátke sukne a na nových šatách mali ešte stále pripnuté štitky. Miran však bola od Južokórejčaniek na nerozoznanie. Mala na sebe vkusný hnedý sveter a farebne zladené pletené nohavice. Vyvolalo to vo mne pocit (a ten bol, rovnako ako mnohé iné, nesprávny), že je pomerne skromná. Vlasy mala začesané dozadu a prichytené štrasovou čelenkou. Bezchybný vzhľad narušalo len akné na brade a bruško, ktoré bolo výsledkom toho, že bola v treťom mesiaci tehotenstva. Pred rokom sa vydala za istého Južokórejčana, civilného zamestnanca armády, a teraz čakali prvé dieťa.

Aby som získala viac informácií o severokórejskom vzdelávacom systéme, pozvala som Miran na obed. Pred útekom do Južnej Kórey pracovala niekoľko rokov v istom banskom meste ako učiteľka v materskej škole. V Južnej Kórei sa usilovala o získanie učiteľského vzdelania. Bol to vážny, chvíľami smutný rozhovor. Keď mi opisovala, ako

videla päť- a šesťročné deti v škôlke umierať od hladu, večere na stole sme sa ani nedotkli. Zatiaľ čo umierali, ona ich mala učiť, akým požehnaním je pre ne život v Severnej Kórei. Kim Ir-sena, ktorý v krajine vládol od rozdelenia polostrova na konci druhej svetovej vojny až do svojej smrti v roku 1994, bolo potrebné velebiť ako božstvo a jeho syna a nástupcu Kim Čong-ila ako Božieho syna, postavu podobnú Ježišovi. Z Miran sa stala prísna kritička severokórejského vymývania mozgov.

Po jednej alebo dvoch hodinách takéhoto rozhovoru sme načreli aj do tém, ktoré by sa dali považovať za typicky ženské. Miran na mňa pôsobila sebaistým a úprimným dojmom, a tak som sa jej odvážila položiť aj osobnejšie otázky. Čo robia mladí Severokórejčania, keď sa zabávajú? Zažila počas svojho života v Severnej Kórei aj šťastné chvíle? Mala tam priateľa?

„Zaujímavé, že sa pýtate,“ povedala. „Len nedávno sa mi o ňom snívalo.“

Opísala ho ako vysokého a živého, so strapatou ofinou. Keď sa jej zo Severnej Kórey konečne podarilo ujst', s nadšením zistila, že v Južnej Kórei existuje idol tínedžeriek menom Ju Džunsang, ktorý sa na jej bývalého priateľa dosť podobá. (Práve preto som na jeho identifikáciu použila pseudonym Džunsang.) Bol aj múdry a ako budúci vedec študoval na jednej z najlepších pchjongjanských univerzít. Práve to bol jeden z dôvodov, pre ktoré sa spolu nemohli ukazovať na verejnosti.

V Severnej Kórei hodinové hotely neexistujú. Obyvatelia sú od príležitostnej intimity odrádzaní. Aj tak som sa však celkom jemne pokúšala zistiť, ako ďaleko ich vzťah zašiel.

Miran sa zasmiala.